

УДК 811.11-112.81'373

Т.В. ІЩЕНКО,

*старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СПЕЦИФІКА АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ СПОРТУ

Статтю присвячено аналізу різних підходів до вивчення фахових мов, їх характеристик та класифікацій. Виявлено особливості когнітивного підходу до фахових мов та виділено комунікативні аспекти. Наведено основні граматичні, лексичні та стилістичні ознаки фахових мов та зроблено спробу розробити класифікацію фахової мови спорту.

Ключові слова: фахові мови, комунікативний аспект, когнітивний підхід, граматичні та лексичні характеристики фахових мов, фахова мова спорту.

Сучасне мовознавство переходить від вивчення мови як абстрактної системи до вивчення функціонування мови в мовленні. Яскравим проявом цієї тенденції є вивчення функціонування лінгвістичних одиниць в рамках так званих малих мовних підсистем, які обслуговують різноманітні сфери спілкування. Таким чином, метою цієї статті є розгляд специфіки фахових мов та особливостей класифікації фахової мови спорту.

На перших етапах вивчення фахових мов лінгвісти (Л. Гофман, Р.Г. Піотровський) вважали мову професійної комунікації «підмовою науки та техніки» [6, с. 14]. Наразі мовознавці використовують декілька рівнозначних термінів для позначення мови професійної комунікації: «мова для спеціальних цілей», «спеціальна мова», «підмова», «субмова», «технолект». Слід зауважити, що англійські лінгвісти використовують термін «*language for special purposes*» (LSP). Російські науковці слідом за ними також надають перевагу терміну LSP. В німецькомовних країнах мова професійного спілкування отримала назву «*Fachsprache*» [6, с. 16]. В українській лінгвістичній традиції домінує термін «фахова мова».

На думку С.Д. Берсенєва, фахова мова – це сукупність одиниць всіх рівнів мовної системи, що використовуються в цій сфері спілкування. Сукупність текстів фахової мови визначають як «галузеву літературу» [1, с. 34].

Основною функцією фахових мов, на думку Г.І. Морозова, є «максималізація ефективності фахової діяльності (за рахунок стиснення інформації, скорочення обсягів, прискорення темпів передавання інформації)» [7, с. 36]. Таким чином, на відміну від побутової мови, професійна мова має більш виражений кодовий характер. Глибина кодування, або «інформаційна ємкість понять зростає з розвитком наукових концепцій» [8, с. 9].

Німецький лінгвіст Л. Гофман визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері для досягнення розуміння між фахівцями певної галузі» [10, с. 53]. Проте значно глибше визначення подає Т.Р. Кияк: «До цієї дефініції слід додати ще й той факт, що функціонування певної мови забезпечується чітко встановленою термінологією» [4, с. 203].

Під сукупністю мовних засобів Л. Гофман розуміє не тільки фонетичні, морфологічні і лексичні елементи та правила синтаксису, але і їх взаємодію:

- мовні засоби, які наявні у всіх субмовах;
- мовні засоби, які наявні у всіх фахових мовах;
- мовні засоби, які наявні тільки в одній фаховій мові [10, с. 53].

Таким чином, визначаючи сутність фахових мов, науковці вважають, що їх основне завдання – передавати фахові знання максимально економними засобами вираження за рахунок автоматизації та кодифікації.

Щодо відносин між фаховими мовами та літературною, то фахову мову вважають функціональним різновидом національної мови, яка протиставлена діалектам і просторіччю, розвивається стихійно та входить до літературної мови [6, с. 21].

Кардинальна відмінність фахової мови від загальнонаціональної – наявність особливих лексичних підсистем у фахових мовах та редукованої системи синтаксису, про що свідчать праці видатних науковців М. Халідея, О.В. Суперанської, Р. Квірка. Тобто фахові мови не мають особливих граматичних структур, але статистичне розподілення граматичних структур значно відрізняється від наявного в загальнонаціональній мові. М. Халідей розглядав фахові мови як «обмежене використання мовних засобів», стверджуючи, що «...фахові мови взагалі не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших мовних підсистемах; їхня відмінність – особливі лексичні засоби; але фахова мова відрізняється від загальної мови статистичним розподілом граматичних структур» [9, с. 78]. О.В. Суперанська зауважує, що «майже усі професійні системи, базуючись на граматичній системі загальнонаціональної мови, мають відмінності від неї в галузі словотворення і словозмінення та значні відмінності в лексичній» [8, с. 243]. А.Р. Квірк вважає, що мовні форми використовують обмежено, пропонуючи термін «restricted» для визначення різновиду наукового мовлення, в якому мовні ресурси використовуються обмежено [6, с. 21]. Тобто на рівні граматики, морфології та синтаксису фахова мова значною мірою повторює ознаки загальнонаціональної мови, відрізняючись від неї лише своїм лексичним компонентом та функціями. Таким чином, головним носієм спеціальної, фахової інформації є термінологія – система одиниць спеціальної номінації певної галузі.

З наведених вище дефініцій можна виділити такі ознаки фахових мов:

- співвідношення з певною предметною галуззю;
- специфічне коло користувачів;
- обмежена порівняно із загальною мовою кількість функцій;
- базування на системі загальнонаціональної мови [6, с. 218].

Але специфічність лексичного складу науковці рекомендують не перебільшувати, оскільки фахові мови розвиваються в постійній взаємодії із загальнонаціональною мовою, та межа між спеціальною та загальною лексикою виявляється розмитою, тобто спеціальні слова можуть переходити до загальнонаціональної мови, а загальні одиниці можуть термінологізуватися.

Іншою відмінністю загальнолітературної та фахової мов є їх стильова диференціація. Фахова мова характеризується високим ступенем неоднорідності, оскільки вона розпадається на функціонально-стилістичні різновиди [6, с. 25].

В рамках когнітивно-дискурсивного напрямку фахові мови визначаються як «лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих в мові структур людських знань і досвіду, що забезпечує опис особливої галузі знань, спілкування в її рамках, та її розвиток» [3, с. 28].

Класифікація фахових мов проводилася в двох напрямках: вертикальному та горизонтальному. Є. Вюстер запропонував поділяти фахові мови згідно з предметом та галуззю знань. Ця класифікація доволі очевидна. Дещо складнішою виявляється вертикальна класифікація кожної окремої фахової мови. Так, Л. Макензі виділяє власне фахову мову, мову виробництва та мову споживача [6, с. 34]. Вивчаючи мову медицини, Х. Ліпперт та Х. Шипперс виділяють: наукову мову, професійну розмовну мову, мову навчальних посібників та мову практики, або мову клініки [6, с. 34]. Таким чином, у фаховій мові спорту можна виділити підмову наукових досліджень, підмову навчальних посібників, професійну розмовну мову, та підмову спортивного репортажу.

Л. Гофман, з одного боку, як уже було зазначено, диференціює фахові мови згідно з їх предметною співвіднесеністю, а з іншого – розрізняє декілька рівнів усередині окремої фахової мови: ступінь абстрактності, специфіку мовних засобів, сферу функціонування, учасників комунікативних актів. Це дає підстави Л. Гофману виділити основні страти, на які «розшаровується» майже кожна фахова мова:

- а) мова теоретичних фундаментальних наук;
- б) мова прикладних наук та техніки;

- в) мова матеріального виробництва;
- г) мова сфери споживання.

Кожна страта характеризується своїм ступенем абстрактності, мовною формою вираження, середовищем функціонування та користувачами. Фахова мова може мати всі страсти або деякі з них, при цьому в мовленнєвих актах вони дуже рідко проявляються в чистому вигляді [10, с. 155]. Незважаючи на деякі недоліки моделі фахових мов Л. Гофмана, вважатимемо саме цю модель основою для нашої класифікації фахової мови спорту.

Фахова мова спорту – це професійна мова спортивних фахівців. Коло таких фахівців доволі вузьке, тому автор фахового тексту чітко уявляє, кому він адресує свій текст, що визначає його структурні та комунікативні параметри [2, с. 8]. Очевидно, що прагматика одержувача в ситуації професійного спілкування відіграє вирішальну роль. Так, головний тренер збірної команди з академічної греблі при виборі та закупівлі нового спорядження або екіпірування спілкується з урядовцями, з виробниками спорядження, зі спонсорами, радиться зі спортсменами, з тренерами, суддями, лікарями, з власниками та обслуговуючим персоналом об'єктів спортивної інфраструктури, у зв'язку з чим ми можемо констатувати, що фахова мова спорту неоднорідна за своїм складом. В ній можна виділити декілька мовних страт залежно від ступеня кодифікованості мовних одиниць: термінів, номенклатури, не-термінологічної лексики, усної професійної лексики, професіональних жаргонізмів. Вузкість фахової мови спорту пов'язана з вузькістю кола спеціалістів на основі спільного досвіду. Саме спільний досвід формує «професійний образ світу» [5, с. 72], що адекватний реальності, стану справ у спорті.

Для співвідношення структур знань концепту «спорт» з мовними одиницями потрібно спиратися як на теоретичні основи спорту, так і на структурно-семантичні характеристики мовних одиниць, які об'єктивують ці знання. Спілкування виявляється можливим лише за умови наявності в свідомості кожного мовця, в його картині світу певних змістових, інформаційних «згустків» («фреймів») [6, с. 45].

Для аналізу концептуальної структури фахової мови спорту ми базуємось на методі фреймів, враховуючи те, що фреймова семантика обґрунтовує зв'язок лінгвістичної та енциклопедичної інформації при створенні номінативних одиниць спорту [6, с. 47]. Таким чином, характеристика фахової мови спорту – це характеристика фреймової структури спорту, тобто когнітивна карта спорту.

Загальну когнітивну карту спорту пропонуємо подати у вигляді фреймів:

1. «Види спорту».
2. «Кваліфікація спортсменів та підсумки змагань».
3. «Правила змагань та покарання».

Ціннісний зміст концептосфери «спорт» отримав своє мовне вираження в значеннях слова «спорт».

Ґрунтуючись на інтегральних ознаках, фахові мови та їх текстові реалізації об'єднуються у функціональні стилі. Фахова мова спорту реалізуються у виробничо-технічному, офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилях. Спортивний дискурс реалізується в мовних жанрах, які виникають в місцях зіткнення спортивного та інших дискурсів: спортивний та педагогічний – тренування, старту; спортивний та медичний – надання медичної підтримки спортсменам; спортивний та діловий – контракти, документи, які підтверджують проведення змагань; спортивний та рекламний – контракт спортсмена з будь-якою фірмою; спортивний і юридичний – договори, угоди та контракти [5].

Накладення моделі Л. Гофманом на англійську фахову мову спорту дозволяє виділити п'ять страт, кожна з яких має свої підстрасти, які ми розглядаємо як підмови фахової мови спорту:

I. Підмова теоретичних фундаментальних наук спорту:

1. Теорія спорту.
2. Теорія фізичної культури.

II. Підмова експериментальних наук спорту:

1. Дослідження.
2. Розробки.
3. Випробування.

III. Підмова прикладних наук:

1. Види спорту.
2. Медицина.
3. Економіка спорту.
4. Психологія спорту.
5. Правові аспекти фізичної культури та спорту.
6. Комп'ютерні технології в спорті.

IV. Підмова матеріального виробництва:

1. Будівництво об'єктів спортивної інфраструктури.
2. Виробництво спортивного спорядження та знаряддя.
3. Виробництво спортивного екіпірування та одягу.

V. Підмова сфери споживання. Підмова учасників спортивного дискурсу:

1. Спортсмен – тренер – суддя.
2. Вболівальники.
3. Спортивний коментатор.

Стратифікаційний аналіз фахової мови спорту, поданий у цій статті, дає змогу припустити, що мова спорту являє собою систему окремих або обмежених підмов (підмова легкої атлетики, підмова будівництва спортивних об'єктів, підмова програмного забезпечення спорту тощо).

Таким чином, на цьому етапі нашого дослідження можна з впевненістю констатувати, що стратифікаційний аналіз фахової мови спорту допомагає зрозуміти зв'язки між мовними та когнітивними процесами.

Перспектива подальшого дослідження вбачається у виявленні особливостей репрезентації текстів спортивного дискурсу та більш детальному аналізі фахової мови спорту.

Список використаної літератури

1. Берсенева С.Д. Статистика классов слов в речи обиходно-бытового и научного стилей в немецком языке / С.Д. Берсенева // Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. – Горький, 1968. – 127 с.
2. Богословская И.В. Научно-популярный текст. Сложность понимания: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 – Теор. языка / И.В. Богословская. – М., 2001. – 18 с.
3. Зяблова О.А. Принципы исследования языка для специальных целей: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 – Герм. яз. / О.А. Зяблова. – М., 2005. – 49 с.
4. Кияк Т.Р. Проблема лингвистического упорядочения терминологии / Т.Р. Кияк // Лексикология. Терминоведение: сб. науч. тр. – М.: Наука, 2003. – С. 90–93.
5. Мангутова В.Р. Спортивный дискурс и его участники [Электронный ресурс] / В.Р. Мангутова. – Режим доступа: www.acis.vis.ru
6. Массалина И.П. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела / И.П. Массалина, В.Ф. Новодранова. – Калининград: Изд-во «КГТУ», 2009. – 277 с.
7. Морозов Г.И. Роль науки о терминах / Г.И. Морозов // Научно-техническая терминология: науч.-реферат. сб. – М., 2000. – Вып. 1. – С. 34–36.
8. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
9. Halliday M.A.K. Linguistic studies of text and discourse. Continuum International Publishing, 2002. – 243 P.
10. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. – Tübingen: Gunter Naer, 1985. – 307 P.

Статья посвящена анализу подходов к изучению профессиональных языков, их характеристик и классификаций. Выделены особенности когнитивного подхода к профессиональным языкам. Изучены основные грамматические, лексические и стилистические характеристики профессиональных языков и сделана попытка разработать классификацию профессионального языка спорта.

Ключевые слова: когнитивно-дискурсивная парадигма, коммуникативный аспект, грамматические и лексические характеристики профессиональных языков, профессиональный язык спорта.

The article deals with the different approaches to the LSP definition, its characteristics and classification. Grammatical, lexical and stylistic features of LSP are under consideration. Also there was made an attempt to classify LSP of sport.

Key words: LSP, communicative approach, LSP grammatical and lexical features.

Надійшло до редакції 7.09.2012 р.